René Guénon

A SPIRITIZMUS EREDETE*

A spiritizmus kezdete pontosan 1848-ra tehető. Fontos megemlítenünk ezt az időpontot, mert a spiritiszta elméletek különféle jellegzetességei azon korszak sajátos mentalitását tükrözik, amelyből származnak. Pontosan ezek a zavaros, mentális egyensúlyvesztés kíséretében zajló időszakok azok, amelyekben ilyesfajta dolgok megszülethetnek és kibontakozhatnak. A spiritizmus kezdetét illető körülmények elég jól ismertek, és már sokszor szó esett róluk; ezért elég csupán röviden utalnunk rájuk, pusztán azokat a pontokat hangsúlyozva, melyek kiváltképp tanulságosak és talán kevéssé ismertek.

Köztudott, hogy a spiritizmus, mint megannyi hasonló mozgalom, az Egyesült Államokból ered. Az első jelenség 1847 decemberében, a New York-i Hydesville-ben esett meg, egy házban, melyben a Fox család élt. A család, akinek eredeti neve Voss volt, német gyökerekkel rendelkezett. A német eredetet azért említjük, mert ha valaki egyszer fel szeretné tárni a spiritiszta mozgalom valódi okait, nem nélkülözheti a német vonatkozásokat, aminek miértjét hamarosan kifejtjük. Úgy tűnik, a Fox család eleinte elég önkéntelen szerepet játszott, s a családtagok később is – ahogy az összes médium esetében lenni szokott – csupán passzív eszközei voltak valamiféle erőnek. Bárhogy legyen, a kérdéses jelenség, amely különféle hangokkal és tárgyak elmozdulásával járt, nem volt sem új, sem rendkívüli; ehhez hasonlókat időtlen idők óta megfigyeltek az úgynevezett „kísértetjárta házak" esetében. Az új az volt, ahogy felbukkanását követően a jelenséghez viszonyultak. Néhány hónappal később valakiben felmerült az ötlet, hogy kérdéseket intéz a titokzatos kopogtató felé, kérdéseket, amelyekre az megfelelően válaszolt. Eleinte kizárólag számtani kérdéseket tettek fel, melyekre rendszeres légáramlatok sorozatával reagált. Egy bizonyos Isaac Post, egy kvéker, odáig merészkedett, hogy az ábécé betűit kimondva arra késztesse a „szellemet", kopogással jelölje meg a betűket, melyek azon szavak alkotói, amiket ő (a „szellem") közölni akart, kidolgozva ezzel a kommunikáció módját, amit *spirituális telegráfnak* hívtak. A „szellem" azt állította magáról, hogy bizonyos Charles B. Rosna, aki élete során házaló volt és a Fox házban ölték meg, s a pincében földelték el, ahol ténylegesen találtak csontvázmaradványokat. Hovatovább, a jelenség leginkább a Fox nővérek jelenlétében mutatkozott meg, s ezen az úton fedezték fel a médiumságot. Az összegyűlt látogatók között nagyobb számban akadtak olyanok, akik jól vagy rosszul úgy gondolták, ugyanezen képességekkel megáldottak. Ekkor alapult meg a *modern spiritualizmus*, ahogy először hívták. Vélhetően az első megnevezése volt a legpontosabb, habár kétségtelen, hogy rövidségből kifolyólag az angolszász országokban leggyakrabban egy-

* René Guénon: *L'erreur spirite* (1923) I. rész, 2. fejezet. A fordítás angol nyelvből készült. René Guénon: The origins of spiritism. In uő: *The spiritist fallacy*. H. n., 2003, Sophia Perennis, 13–27. o. *(A ford.)*

szerűen *spiritualizmusként* említették. Ami a *spiritizmust* illeti, az elnevezés Franciaországban jelent meg, kicsit később.

Hamarosan csoportosulások, *spirituális körök* alakultak, ahol szép számban új médiumok fedték fel magukat. Amennyiben hajlunk arra, hogy elfogadjuk a kommunikációt vagy üzenetváltást, e spiritiszta mozgalmat – melynek célja az volt, hogy megalapozza az állandó kapcsolatot a két világ lakói között – tudós és filozofikus „szellemek" készítették elő földi életük során, akik különösen az elektromosságot kutatták, és más, hasonlóan illékony jelenségeket. Úgy találták, e „szellemek" vezetője Benjamin Franklin, s azt állították, hogy gyakran adott instrukciókat, miképp fejleszthetik és tökéletesíthetik az élők és a holtak közötti kommunikáció módszerét. Valójában kezdettől fogva arra törekedtek, hogy a „szellemek" segítségével minél találékonyabb módon ráleljenek a még kényelmesebb és gyorsabb kommunikáció formáira: táncoló asztalok, majd ábécés táblák, kosarakhoz vagy mozgatható táblákhoz rögzített ceruzák és más hasonló eszközök révén. Benjamin Franklin nevének használata, azon kívül, hogy amerikai környezetben eléggé természetesnek hat, a spiritizmusban felbukkanó tendenciák némelyikét illetően igen jellegzetes. Franklin maga bizonyosan nem volt érintett az ügyben, azonban az új mozgalom hívei nem tudtak jobbat kitalálni annál, hogy ennek az elképesztően banális moralistának a pártfogoltjaivá tegyék magukat. Mindezzel összefüggésben megemlítendő, hogy a spiritiszták megőriztek elemeket néhány 18. század végi elméletből, abból a korszakból, mely az „áramlások" megszállottja volt.[1] Az *„elektromos folyadék"* feledésbe merült hipotézise[2] csupán egy példája számos más hasonló elméletnek. A spiritiszták *„fluiduma"* annyira hasonlít a mesmerizmuséra,[3] hogy magára a mesmerizmusra, ha nagyon messze is áll a spiritizmustól, tekinthetünk úgy, mint távoli előfutárára, mint olyanra, amely bizonyos mértékben közbenjárt az eljövetelében.

„(…) a spiritizmus, mint megannyi hasonló mozgalom, az Egyesült Államokból ered."

A Fox családot, akik immár küldetésüknek tartották a spiritiszta jelenségre vonatkozó tudás terjesztését, elüldözték az episzkopális metodista egyházból, ahová addig tartoztak. Ezt követően a New York állambeli Rochesterben telepedtek le, ahol a jelenség folytatódott, s a lakosság nagy része eleinte ellenségesen fogadta őket. Még zavargásra is sor került, melynek során bizonyos George Willets, egy másik kvéker közbeavatkozása tudta csak megakadályozni a vérfürdőt. Ez immár a második alkalom, hogy a történetben egy kvéker szerepet játszik, s nem véletlen, mivel vitathatatlan, hogy e szekta bizonyos rokonságban áll a spiritizmussal. Nemcsak a humanitárius tendenciákra utalunk, hanem arra a különös „átszellemültségre", amely a kvéker összejöveteleken megmutatkozik, és amelyről remegés [*quaking – a ford.*] ad hírt, amiről a

[1] Maga Benjamin Franklin (1706–1790) is ezek közé tartozott. Többek között ő találta fel a villámhárító működési elvét. *(A ford.)*

[2] Szintén Benjamin Franklin nevéhez köthető. Franklin olyan folyadéknak képzelte az elektromosságot, amely minden anyagban jelen van. *(A ford.)*

[3] Franz Anton Mesmerhez (1734–1815) kapcsolódik, akinek elképzelése szerint az *„animális magnetizmus"* egy univerzális fluidum, amely a természetben egységes teret képez, és minden áramlást közvetít, legyen az akár csillagok és Föld közötti, akár élőlények közötti. Az élő és élettelen dolgok feltölthetők ezzel a fluidummal, így az anyagi testek képesek (akár távolról) hatást gyakorolni egymásra. Ezen elv alapján dolgozta ki a mesmerizmus módszerét, amit gyógyításra is használt. *(A ford.)*

csoportosulás nevét kapta. Valami olyasmi, ami különösen hasonlít a médiumi jelenséghez, ha a magyarázat természetesen eltérő is. Mindennek fényében könnyen elképzelhető, hogy egy szekta léte, amilyen a kvékereké, közrejátszhatott az első spiritiszta jelenségek elfogadtatásában.[4] Ez talán analóg a másik 18. századi kapcsolódással, amely a janzenista fanatikusok[5] megnyilvánulásai és az *„animális magnetizmus"* sikere között mutatkozott meg.[6]

Az eddigiek legjavát egy amerikai szerző beszámolójából vettük, akinek írásaiból sokan mások merítettek, több-kevesebb pontossággal. Különös, hogy e szerző, aki a *„modern spiritualizmus"* történészeként vált ismertté, Emma Hardinge Britten,[7] a „HBofL" (Hermetic Brotherhood of Luxor [Luxori Hermetikus Testvériség – *a ford.*]) kezdőbetűkkel jelölt titkos társaság tagja volt,[8] melyet már említettünk a Teozófiai Társaság eredetével kapcsolatban. Úgy gondoljuk, ez különös tény, mivel a „HBofL", noha egyértelműen szemben áll a spiritizmus teóriáival, megkísérelt közvetlen szerepet játszani a megalapításában. Valójában, a „HBofL"-ból származó információk alapján, az első „spiritiszta" jelenséget nem „spiritiszták" hozták létre, hanem olyan személyek, akik távolból cselekedtek, oly módon, ami csupán néhány beavatott számára ismeretes. Ezek a beavatottak pontosan a „HBofL" belső körének tagjai voltak. Sajnos e szervezet történetét nehéz 1870-nél korábbra visszakövetni, ami valójában ugyanazon év, amikor Emma Hardinge Britten megjelentette az imént említett könyvet (melyben természetesen nincs utalás az iménti megállapításra). Sokan úgy vélték, annak ellenére, hogy a szervezet azt állítja magáról, igen régi, kezdete erre az időpontra tehető. Ha ez igaz is lenne, elképzelhető, hogy csupán arra a formára utal, amit a „HBofL" legutóbb magára öltött. Akárhogy legyen, sok más szervezettől gyűjtött össze ismereteket, amelyek maguk részéről bizonyosan korábban léteztek a 19. század közepénél, mint például az „Euliszi Testvériség", amit – legalábbis külsőleg – Paschal Beverly Randolph, egy rendkívül titokzatos személy vezetett, aki 1875-ben halt meg.[9] Jóllehet, az említett eseményekben közrejátszó szervezet neve és formája nem központi jelentőségű, azt kell, hogy mondjuk, a „HBofL"-ral kapcsolatos tézis, lényegileg, az esetlegességektől eltekintve, eléggé kézenfekvőnek tűnik. Most pedig megpróbáljuk elmagyarázni, miért mondjuk ezt.

Alkalmas megemlítenünk itt néhány alapvető megfigyelést a *„kísértetjárta házakkal"*, vagy, ahogy egyesek nevezik, *„végzetes helyekkel"* kapcsolatban. Az ilyen jelenségek nem ritkák és a

---

[4] Különös egybeesés, hogy a kvéker szekta 17. századi alapítójának neve George Fox volt. Róla és számos közvetlen tanítványáról azt állították, hogy rendelkeztek a gyógyítás képességével.

[5] A janzenizmust, eretneknek ítélt tanai miatt, az Egyház és az állam egyaránt üldözte, különösen Franciaországban. *(A ford.)*

[6] Hogy a fanatikusok esetét magyarázza, Allan Kardec (1804–1869) a magnetizmuson kívül *„fejletlen szellemekre"* utalt. (Le livre des esprits, 210–212. o.) [Magyarul: *Szellemek könyve*. Budapest, 1925, Szellemi Búvárok Pesti Egylete. *(A ford.)*]

[7] *Modern American spiritualism*. New Hyde Park (NY), 1995, University Books. (Első kiadás: 1870)

[8] Lásd Jocelyn Godwin, Christian Chanel és John P. Deveney: *The Hermetic Brotherhood of Luxor. Initiatic and historical documents of an order of practical occultism*. York Beach (ME), 1995, Samuel Weiser. *(Az angol kiadás szerkesztőjének jegyzete)* [Magyarul: *A Luxori Hermetikus Testvériség. Egy okkultista rend beavatási és történelmi dokumentumai*. Debrecen, 2002, Gold Book. *(A szerk.)*]

[9] Lásd John Patrick Deveney: *Paschal Beverly Randolph. A nineteenth century black American spiritualist and sex magician*. Albany, 1996, SUNY Press, 1996. *(Az angol kiadás szerkesztőjének jegyzete)*

Will Longstaff: A Menin Kapu éjfélkor (másként: A Menin Kapu szellemei), 1927
A festmény kísértetkatonák seregét ábrázolja, akik a Menin Kapu háborús emlékmű előtt vonulnak át a mezőn

legkorábbi időktől ismertek. Példákat találunk az antikvitásban, például ifjabb Plinius beszámolóiban, ahogy a középkorban és a modern korban is. Az ilyen esetekben feltáruló jelenségek határozottan egységesek. Többé vagy kevésbé összetettek lehetnek, de bizonyos jellegzetességek közösek bennük, amelyek mindig és mindenhol megmutatkoznak. Hovatovább, a hydesville-i történések bizonyosan nem tartoznak a legfigyelemreméltóbbak közé, mivel ott csupán a legalapvetőbb jelenségeket tapasztalták. Érdemes megkülönböztetnünk legalább két fő esetet: az elsőbe a hydesville-ihez hasonlók tartoznak (amennyiben a beszámolók helytállóak), amikor is olyan helyről beszélünk, ahol erőszakos haláleset történt, és ahol, tegyük hozzá, az áldozat teste nem került elő. Hangsúlyozzuk e két feltétel egybeesését, mert az antik világban e jelenség létrejötte ahhoz a tényhez volt köthető, hogy az áldozat nem részesült szabályos, meghatározott rítusokkal kísért temetésben, s csak a holttest megtalálását és a rítusok végrehajtását követően lehetett véget vetni neki. Ez az, amit ifjabb Plinius mond, és itt olyan meglátásokat találunk, amelyekre érdemes figyelmet fordítanunk. Mindezzel összefüggésben nagyon fontos lenne meghatározni, mit is értettek *manes*[10] alatt, és hogyan fogtak fel sok egyéb fogalmat, amelyek egyáltalán nem egymás szinonimái voltak, ám kortársaink már nem képesek különbséget tenni közöttük. Az e területen folytatott kutatás meglepő módon tisztázhatná az evokációk kérdését, amihez lentebb visszatérünk. A második esetben nem elhalálozással kapcsolatos, vagy hogy elkerüljük ezen új rendet belengő homályosságot, elhalálozásból kibontakozó je-

[10] A római vallásban a halottak szellemei vagy az alsóbb világok istenségei; ily módon az ősi szellemeket istenekként tisztelték. *(Az angol kiadás szerkesztőjének jegyzete)*

lenségekkel van dolgunk, hanem élő személy tetteiről. Vannak tipikus példák erre a modern időkben, amelyeket minden részletükben nagy gonddal dokumentáltak. Amit leggyakrabban idéznek, mára egyfajta klasszikusnak számít, ez Normandiában, a cideville-i plébánián történt eset, ami 1849-től 1851-ig tartott, nem sokkal a hydesville-i történések után, amikor az utóbbi viszonylag ismeretlennek számított Franciaországban.[11] Ezek nyilvánvalóan olyan jelenségek voltak, melyek a varázslás jellegzetességeit mutatták, ami a spiritiszták részéről nem tart számot érdeklődésre, csakhogy úgy tűnik, ebben a médiumság tágabb értelemben felfogott elméletének igazolását látták. A varázslónak, aki bosszút akar állni a ház lakóin, meg kell érintenie egyiküket, aki ezt követően tudatlan és önkéntelen eszköze lesz, s a művelet támogatójává válik, amit ily módon távolról is el lehet végezni, jóllehet csupán akkor, ha a passzív alany is jelen van. Ezt olyan értelemben, ahogy a spiritiszták felfogják, nem lehet médiumságnak nevezni, mivel a hatóerő, melynek az alany az eszköze, nem ugyanonnan származik; habár a kettő valamelyest hasonlít egymásra, legalábbis feltételezhető, hogy ugyanazon erők lettek játékba hozva mind a két esetben. Ez az, amit az eseteket vizsgáló kortárs okkultisták állítanak, akik, meg kell említenünk, többé-kevésbé a spiritiszta elmélet befolyása alatt állnak. Valójában, mióta kezdetét vette a spiritizmus, amikor valahol egy kísértetjárta házról számolnak be, megindul a médiumok keresése, és kis segítséggel egyet vagy többet mindig találnak. Nem állítjuk, hogy ebben mindig tévednének; azonban ott vannak a kietlen helyek, mint például az elhagyatott házak esetei, ahol a kísértés jelensége emberi létező jelenléte nélkül következik be, és amelyek kapcsán nem állítható, hogy az arra járó szemtanúk, akik gyakran csak távolról figyelik meg ezeket, játszották a médium szerepét. Valószínűtlen, hogy ezek a bizonyos erőket működtető törvényszerűségek – legyenek bármik – megváltoztak volna, ezért az okkultistákkal szemben azt állítjuk, hogy a médium jelenléte nem mindig szükséges feltétel, ebből kifolyólag itt, ahogy másutt sem, az ember nem bízhat a megfigyelését meghamisító előítéletekben. Hozzátehetjük, hogy a médium nélküli kísértés az említett két esetből az elsőbe tartozik, egy varázsló számára nem lenne semmi értelme egy elhagyatott helyre menni, ezenfelül az is lehet, hogy olyan feltételekre van szüksége, amelyek egy spontán jelenség esetében nem igényeltek, akkor sem, ha a jelenség szinte ugyanolyanként mutatkozik. Az első esetben, ami maga a valódi kísértés, a jelenség feltárulása ahhoz a konkrét helyhez kötődik, ami bűncselekmény vagy baleset helyszíne volt, és ahol bizonyos, tartósan összesűrűsödött erők lelhetők fel; ennélfogva a figyelmet elsősorban magára a helyre kellene fordítani. Nem valószínűtlen, hogy a kérdéses erők működése időnként felerősödhet olyan személyek jelenlétében, akik rendelkeznek bizonyos tulajdonságokkal, s vélhetően ezért történhettek meg újfent a hydesville-i események, feltéve, hogy a tényekről pontosan számoltak be, amiben nincs különösebb okunk kételkedni.

„(…) »valami«, amit nem határoztunk meg, kijön egy halott személyből, de semmiképp sem lehet az elhunyt szelleme, amennyiben szellem alatt egy létező leglényegibb részét értjük”.

[11] A cideville-i eseteket 1853-tól kezdte közölni Eudes de Mirville – aki szemtanú volt – a *Des esprits et de leurs manifestations fluidiques* című könyvben; munkáját, mely az esettel összefüggő néhány tényről is tartalmaz megjegyzéseket, öt további kötet követte, melyek ugyanilyen kérdésekkel foglalkoznak.

Szükségszerű-e, hogy a szóban forgó esetben – amit úgy látszik, azzal magyarázhatunk, hogy „valami", amit nem határoztunk meg, kijön egy halott személyből, de semmiképp sem lehet az elhunyt szelleme, amennyiben szellem alatt egy létező leglényegibb részét értjük – kizárjuk-e a magyarázatból az élő emberi beavatkozás minden lehetőségét? Nem gondoljuk, hogy feltétlenül ez lenne a helyzet, és azt sem állítjuk, hogy bizonyos személyek, akik ismerik a kérdéses törvényszerűségeket, ne tudnának irányítani és felhasználni egy előzetesen működésben lévő erőt. Úgy tűnik, ez viszonylag könnyebb is, mint befolyást gyakorolni olyan helyen, ahol ilyesfajta erő előzetesen nem létezett, mely utóbbit különben az egyszerű varázslók művelik. Alapvetően azt gondolnánk, hogy – egy közkedvelt rózsakeresztes fogalmat kölcsönvéve – az „adeptusok" vagy egy magasabb rend beavatottjai nemcsak magasabb rendű és eltérő jellegű módszerekkel rendelkeznek, hanem céljuk is különbözik a varázslókétól. Legutóbbi megállapításunk tekintetében meg kell jegyeznünk, hogy sokfajta beavatott létezik, azonban most elég általános értelemben beszélünk róluk. A spiritiszta gyűlés előtt elhangzott különös felszólalásában, amit a teozófia történetével kapcsolatban *in extenso* [egészében – *a ford.*] idéztünk,[12] Annie Besant azt állította, hogy a „holtak lelkei" a spiritiszta mozgalmat felélesztő „adeptusokat" szolgálták. Megkísérelve a spiritisztákkal való egyeztetést, úgy tűnik, volt olyan szívélyes, hogy a „holtak lelkei" kifejezést többékevésbé spiritiszta értelemben használta. De mi, akik nem rendelkezünk egy „politikai" szereplő mentális beállítottságával, ezt talán egészen más módon értelmezzük, mivel arra a „valamire" utal, amit az imént említettünk. Nekünk úgy tűnik, e megfogalmazás minden másnál inkább egyezik a „HBofL"-ral kapcsolatos elmélettel. Természetesen nem ez a legfontosabb kérdés számunkra, azonban az észrevétel azt mondatja velünk, hogy a kérdéses szervezet, vagy legalábbis a vezetői bizonyosan tudják, mire kell ebben az ügyben odafigyelni. Bárhogy legyen, bizonyára többet tudnak, mint Besant asszony, akinek állítása a meghozott korrekció ellenére semmivel sem volt elfogadhatóbb a spiritisztáknak számára. Hovatovább, ennek fényében úgy hisszük, noha nem estek abba a túlzásba, hogy a szó szigorú értelmében vett adeptusokat bevonjanak, mindazonáltal megismételve az előzőket, lehetséges, hogy a beavatottak – akárkik is voltak – idézték elő a hydesville-i jelenséget, kihasználva az ott található kedvező feltételeket, vagy legalábbis ők lehettek azok, akik a felbukkanását követően tudomásra hozták azt a bizonyos irányt, ami a jelenség felé mutatott. Nem kívánjuk bizonygatni e felvetést, csupán azt állítjuk, annak ellenére, hogy egyesek mit gondolhatnak róla, egyáltalán nem lehetetlen, amit mondtunk. De van egy másik, egyszerűbbnek tűnő hipotézis, ami ráadásul szükségszerűen sokkal lényegibb, nevezetesen arról van szó, hogy a kérdéses szervezet ügynökei – legyen a „HBofL" vagy bármi más – azért használták ki örömmel a történteket, mert céljuk az volt, hogy a hydesville-i lakók és látogatók egyfajta befolyásolása révén létrehozzanak egy spiritiszta mozgalmat. E hipotézisben legminimálisabb a közbeavatkozás, és fontos, hogy legalább ezt a

„Vannak dolgok, amiket egyszerűen nem lehet büntelenül hozzáférhetővé tenni mindenki számára, és ilyesfajta népszerűsítéssel olyan következményeket kockáztatunk, amiket lehetetlen előre látni."

[12] Ez a beszéd 1898. április 7-én a Londoni Spiritualista Szövetségben hangzott el. Lásd *Le Théosophisme, histoire d'une pseudo-religion* (1921) 12. fejezet.

keveset tételezzük, máskülönben nem lenne elfogadható magyarázat arra, hogy a hydesville-i események következményei miért különböztek más hasonló, korábban történt eseményekétől. Ha ilyen eset önmagában elegendő feltétel lenne a spiritizmus megszületéséhez, ez utóbbi minden bizonnyal sokkal korábban megjelent volna. Megjegyezzük, kis jelentőséget tulajdonítunk a spontán mozgalmaknak, tartozzanak akár a politika, akár a vallás területéhez, vagy egy olyan homályosan meghatározott területhez, ami jelenleg foglalkoztat bennünket. Mindig kell lennie egy behatásnak, miként olyan embereknek, akik utólagosan látszólagos vezetőkként tűnnek fel, de talán annyira tudatlanok a mozgalom valódi forrását illetően, mint a követők. Jóllehet ilyesfajta esetben nagyon nehéz megmondani, mi is történt, mivel az események ezen oldaláról nyilvánvalóan nem találhatók dokumentumok, s ez az oka annak, hogy a történészek, akik mindenekfelett az írásos feljegyzésekre támaszkodnak, nem veszik figyelembe az ilyesmit és nemes egyszerűséggel inkább tagadják őket, noha pontosan olyan dologról van szó, ami feltehetően a legfontosabb. Úgy gondoljuk, e legutóbbi megjegyzések kellően alapvető jelentőséggel bírnak, azonban, hogy ne térjünk el túlságosan a tárgytól, pihentetjük a témát, és visszatérünk ahhoz, ami kiváltképp érinti a spiritizmus eredetét.

Említettük, hogy voltak a hydesville-ihez hasonló és annál korábbi esetek, melyek közül a szászországi Dibbelsdorfban történt egy igen hasonló 1763-ban, ahol a „kopogó szellem" pontosan ugyanúgy reagált a hozzáintézett kérdésekre.[13] Ha semmi másra nem lett volna szükség, a spiritizmus bizonyosan megszülethetett volna e körülmények között, annál inkább, mivel az esemény elég nagy feltűnést keltett ahhoz, hogy magára vonja a hatóságok és a tudósok figyelmét. Hovatovább, sok évvel a spiritizmus bemutatkozása előtt Dr. Kerner megjelentetett egy könyvet *„Prevorst látnokáról"*, Hauffe asszonyról, akinek jelenlétében rengeteg hasonló jelenség mutatkozott meg. Érdemes megjegyeznünk, hogy ez az eset, akárcsak az előző, Németországban történt, s noha ilyen esetek Franciaországban és máshol is előfordultak, az egyik oka annak, hogy felhívtuk a figyelmet a német eredetre a Fox család esetében. Ezzel összefüggésben érdemes lehet néhány összevetést tennünk: a 18. század második felében a magasszintű német szabadkőművesség bizonyos ágazatai kiemelt figyelmet szenteltek az evokációnak. Ezzel kapcsolatban a legismertebb Schroepfer története, aki 1774-ben öngyilkosságot követett el. Ekkor még nem spiritizmusról, hanem mágiáról beszélhetünk, ami, ahogy lentebb majd kifejtjük, rendkívül eltérő, ám ettől nem kevésbé igaz, hogy az ilyesfajta gyakorlatok népszerűsítésével meghatározhattak egy mozgalmat, mint például a spiritizmust, ami azon hamis eszmék következménye, melyet a nagyszámú közönség elkerülhetetlenül ki kellett, hogy alakítson, amikor ezeket saját nézetei szerint formálta. Bizonyos, hogy a 19. század elejétől más németországi titkos társaságok – akik nem álltak kapcsolatban a szabadkőművesekkel – szintén alkalmazták a mágiát és az evokációkat, ahogy a magnetizmust is. Mármost a „HBofL", vagy aminek az örököse lett, pontosan ilyesfajta szervezetek némelyikével állt kapcsolatban. A *Ghost land* [Szellemvilág – a ford.] című,[14] ismeretlen szerző által készített könyvben találhatóak erről részletek, ami a „HBofL" támogatásával jött létre, és amiről

[13] Egy az eseményről készült, kortárs dokumentumokon alapuló beszámoló a *Revue spirite*-ben jelent meg 1858-ban.

[14] E fordítást részleteiben és elég gyengén franciára fordították *Au pays des esprits* [A szellemek földje – *a ford.*] címmel; a cím maga is félrevezető, és nem adja vissza az angol valódi értelmét.

egyesek úgy vélik, Emma Hardinge Brittennek tulajdonítható. Mi nem így látjuk, azonban valószínűsíthető, hogy ő szerkesztette a könyvet.[15] Úgy gondoljuk, jó ok van e társaságok vizsgálatára, és az eredmények nagyban megvilágíthatnának bizonyos homályos pontokat. Mindazonáltal annak az oka, hogy a spiritiszta mozgalom először Amerikában és nem Németországban bontakozott ki, bizonyára az volt, hogy ebben az országban minden másnál valószínűbb volt, hogy kedvező környezetet találnak, ahogy azt azon szekták és „neospirituális" iskolák bámulatos elterjedése bizonyítja, ami ez időtől fogva indult be ugyanitt, és zajlik mind a mai napig.

Egy végső kérdés maradt hátra: mi volt a célja azoknak, akik a *spiritiszta mozgalom* eredeti sugalmazói voltak? Úgy tűnik, magának a mozgalomnak adott név eléggé egyértelművé teszi ezt. Itt a materializmus terjedésére adott válaszcsapás esetével van dolgunk, ami valójában ekkor érte el kiteljesedettsége tetőfokát, és amivel kapcsolatban felmerült az igény a kiegyensúlyozásra; s azzal, hogy olyan jelenségre hívták fel a figyelmet, amit a materializmus vagy legalábbis az általános materializmus nem tudott kielégítően megmagyarázni, a maga szintjén nem lehetett szembe szállni. Ennek egyedül a modern világban lehet érvénye, minthogy a materializmus tulajdonképpen nem túl régi képződmény, ahogy az a tudatállapot sem, amely majdhogynem kizárólagos jelentőséget tulajdonít a jelenségeknek és azok megfigyelésének. Ha a cél tényleg az volt, amit levezettünk, újra elővéve a „HBofL"-ral kapcsolatos állításokat, ideje visszatérnünk ahhoz, amit fentebb futólag említettünk: nevezetesen, hogy nagyon sokféle beavatott létezhet, akik gyakran ellentétben állhatnak egymással. Ily módon az említett német titkos társaságok között voltak olyanok, amelyek teljesen materialista elméleteket képviseltek, ha ez a materializmus a hivatalos tudományénál jóval kiterjedtebb is volt. Természetesen, amikor beavatottakról beszélünk, e szót nem a legmagasabb értelmében használjuk, pusztán olyan személyekre utalunk vele, akik birtokolnak bizonyos, nem mindenki számára hozzáférhető tudást. Mindezen fejtegetések azt szolgálták, hogy pontosítsuk, miért helytelen feltételezni, hogy ezek az „adeptusok" mindenképpen érdekeltek voltak, legalább is kezdetben, a spiritiszta mozgalom életre hívásában. Ez jól rámutat, mekkora ellentétek és szembenállások lehetségesek a különböző iskolák között. Természetesen csak olyan iskolákról beszélünk, amelyek komoly tudást birtokolnak, ha azok viszonylag alacsony rendhez is tartoznak, és amelyek semmiképp sem emlékeztetnek a „neospiritualizmus" sokféle formájára, mely utóbbiak inkább egy meghamisított tudás képviselői. Itt újabb kérdés vetődik fel: felébreszteni a spiritizmust a materializmussal való szembeszállás érdekében, azt jelenti, hogy egy tévedést egy másik tévedéssel ütköztetünk. Mi célt szolgál mindez? Lehetséges, hogy a kiterjesztés és népszerűsítés folyamata során a mozgalom azonnal deviálódott, inspirálói elvesztették az uralmat felette, ami ezt követően olyan jellegzetességeket öltött magára, melyek már nem egyeztek szándékaikkal. A popula-

[15] Mások úgy gondolták, hogy a *Ghost land* és az *Art magic* szerzője ugyanaz volt, mint aki a *The light of Egypt*, a *Celestial dynamics* és a *The language of the stars* című műveket írta (Sédir: *Histoire des Rose-Croix*, 122. o.), de ez hibás. Az utóbbi három, névtelenül publikált munka szerzője T. H. Burgoyne, a „HBofL" titkára volt; az előbbi kettő sokkal korábbi. [Burgoyne-nal kapcsolatban lásd Jocelyn Godwin, Christian Chanel és John P. Deveney: *The Hermetic Brotherhood of Luxor*. A legutóbbi kiadásban az első két könyvet Emma Hardinge Brittennek tulajdonították: *Ghost land, or researches into the mysteries of creation* (Chicago, 1897, Progressive Thinker Publishing House); és *Art magic, or mundane, submundane and super-mundane spiritism* (uo. 1898). *(Az angol kiadás szerkesztőjének megjegyzése)*]

rizálásra tett kísérletek esetében az embernek fel kell készülnie ilyesfajta szerencsétlenségekre, minthogy csaknem elkerülhetetlenek. Vannak dolgok, amiket egyszerűen nem lehet bűntelenül hozzáférhetővé tenni mindenki számára, és ilyesfajta népszerűsítéssel olyan következményeket kockáztatunk, amiket lehetetlen előre látni. A szóban forgó esetben, ha a kezdeményezők látták is valamilyen szinten a következményeket, jól vagy rosszul úgy gondolhatták, hogy kisebb rossz annál, mint amit el akartak kerülni. A magunk részéről nem hisszük, hogy a spiritizmus kevésbé ártalmas, mint a materializmus, ha a veszélyei összességében különbözőek is; azonban meglehet, hogy egyesek másképp értékelik a dolgokat, úgy gondolván, két ellentétes tévedés együttes jelenléte, mely során az egyik korlátozza a másikat, kedvezőbb, mint csupán egyikük akadálytalan terjeszkedése. Az is lehet, hogy az ideák különféle áramlatai, melyek a lehető legnagyobb eltérést mutathatják, hasonló eredetre mutatnak vissza, és talán – a politika egy nagyon sajátos módját felmutatva – kiegyensúlyozó szerepet hivatottak szolgálni. Ezen a szinten nagy tévedés lenne a külsőleg észlelhető dolgokra korlátoznunk magunkat. Végezetül, amennyiben egy bizonyos mértékben nyilvános akció csak az igazság sérülésével képes lezajlani, lesznek olyanok, akik ezt a helyzetet kihasználják. „*Vulgus vult decipi*" [a nép azt szereti, ha becsapják – *a ford.*], amit olykor azzal egészítenek ki, hogy „*ergo decipiatur*" [adjuk hát meg neki – *a ford.*], s ez sokkal általánosabb jellemzője az említett típusú politikának, mint egyesek elsőre hinnék. Így lehetséges olyan, hogy valaki megtartja magának az igazságot, és ezzel egyidőben elterjeszt egy tévedést, amiről maga is tudja, hogy az, de amit mégis alkalmasnak ítél. Egy másik hozzáállás abban áll, hogy elmondjuk az igazságot azoknak, akik képesek megérteni, anélkül, hogy különösebben foglalkoznánk másokkal. A körülményektől függően mind a két, egymással ellentétes megoldás igazolt lehet, de valószínű, hogy csak az előbbi tesz lehetővé egy széles körű, általános kezdeményezést, ám nem mindenki számára ugyanolyan jelentőséggel, míg a másik hozzáállás jobban megfelel a nyíltabban intellektuális igényeknek. Bárhogy is legyen, nem bocsátkozunk értékelésbe, csupán lehetőségekként mutatjuk be a következményeket, amikre bizonyos levezetések folytán jutottunk, és amit teljességében nem fejthetünk ki itt, mivel túl messzire vezetne témánktól, és azt a látszatot keltené, mintha a spiritizmus kérdése csupán másodlagos lenne.[16] Ami a többit illeti, nem szándékozunk minden felvetett kérdést egészében tisztázni; annyi azonban bizonyosan állítható, hogy sokkal többet mondtunk az e fejezetben tárgyalt témáról, mint idáig bárki.

„A magunk részéről nem hisszük, hogy a spiritizmus kevésbé ártalmas, mint a materializmus, ha a veszélyei összességében különbözőek is; azonban lehet, hogy egyesek másképp értékelik a dolgokat, úgy gondolván, két ellentétes tévedés együttes jelenléte, mely során az egyik korlátozza a másikat, kedvezőbb, mint csupán egyikük akadálytalan terjeszkedése."

Ford. Gődény Jonatán

[16] A szerzőtől bővebben lásd: *Le régne de la quantité et les signes des temps* (1945); illetve *Orient et occident* (1924); továbbá *La crise du monde moderne* (1927). *(Az angol kiadás szerkesztőjének jegyzete)* [Magyarul: *A mennyiség uralma és az idők jelei* (Debrecen, 2006, Kvintesszencia); illetve *Kelet és nyugat* (Máriabesnyő, 2023, Attraktor); továbbá *A modern világ válsága* (Debrecen, 2008, Kvintesszencia). *(A ford.)*]